

מבוא

כל משטר דמוקרטי מאתר את מקור הסמכות הפוליטית שלו בעם. כך התחיל, עוד בפילוסופיה היוונית העתיקה, תהליך שבו תושבי העם, בעלי ידע והבנה בסיסית, משתתפים באופן פעיל בקבלת החלטות פוליטיות בקהילה שלהם. תוצאות התהליך הזה בעצם משקפות את "דעת הקהל". לפי ליפמן, Lippmann, (1946), דעת הקהל מסמלת נושא לוויכוח, השוואה ובדיקה. ניתוח דעת הקהל אפשרי ברגע שמתקיימת מערכת יחסים של 3 גורמים: סצנת הפעילות, תמונת האדם בסצנה הזו ותגובת האדם להתנהלות המתרחשת בתמונה של סצנת הפעילות (Lippmann, pp.16-17). בחברה דמוקרטית, דעת הקהל אמורה לשקף את טובת הכלל וכמובן לפקח על החלטות הממשלה שכן סקרי דעת קהל הם אלו המנחים את מקבלי ההחלטות להמשך התנהלות. כפי שהוזכר קודם, מאתונה הוותיקה, הזכות הזו אמורה להינתן לאלו המבינים בעניין על מנת להגיע להחלטה הנכונה ביותר. כיום, כל אזרח מעל גיל 18 יכול להצביע ולהביע את דעתו על החלטות הממשלה, אולם אם אין לו את הידע הפוליטי או אפילו את היכולת להימנע מלחץ חברתי בסביבתו, לא בטוח כי ההחלטה הטובה והאמתית ביותר היא זו שתיבחר להמשך קיום במדינה (Cai & Tian & Kropczynski & Carroll, 2017, pp 73; Van Haaften & Jansen & De Jong & Koetsenruijter, 2011).

בעבודה זו ארצה לבחון את השלכות ההשתתפות הפוליטית של דעת הקהל על החלטות במדינה באופן ביקורתי תוך הסתמכות על דעות חוקרים שונים בכמה מקרי בוחן. אולם, עוד לפני שאגש לחקור את משמעות ההשפעות, טענת היסוד שלי היא – זהו נושא שנוי מאוד במחלוקת. מצד אחד אומנם זהו עקרון חשוב שמבדיל אותנו ממדינה דיקטטורית לכל דבר- היכולת להשפיע ולעצב את המדיניות במדינה ולא לתת למקבלי החלטות לעשות כרצונם. מצד שני, איך אנחנו, אנשים מן המניין בעלי שיגרת יום אינטנסיבית שעסוקים במגוון מקצועות שונים ולא בקיאים בנושאים ממשלתיים, יכולים לקבל החלטות או לתת את הדעת על נושאים ברומו של עולם- האם לוותר על שטחים? האם לחתום על הסכם שלום? האם לבחור מנהיג אחד על משנהו מבלי להכיר טוב את יכולותיו ולהסתמך רק על "הסחורה הנמכרת" במסע הבחירות שלו? את העבודה אבסס על תיאוריות שונות בתחום דעת הקהל ואציג דוגמאות להוכחתן, הן מישראל והן ממדינות אחרות בעולם.

דיון

המודל הדמוקרטי מושתת על הנחת השוויון בין בני אדם מבחינת תבונתם ומהותם המוסרית כלומר למקבלי ההחלטות הנבחרים אין איכויות מהותיות שאין לאזרח מן השורה, הם נבחרו להתחרות במגרש הפוליטי לזמן קצוב שבו הם אמורים לשרת את האינטרסים הציבוריים במידה הטובה ביותר. אולם, העניין הפוליטי סבוך, מורכב ודורש הכרעות מהירות כך שלא תמיד ניתן לשתף את הציבור באופן שוטף. כתוצאה מכך תובעים מקבלי ההחלטות את הזכות להחליט מבלי לחושף את כל השיקולים שלהם גם אם יש להחלטות השלכות מרחיקות לכת. מצב זה יוצר דילמה: מצד אחד הציבור צריך להתערב בעשייה הפוליטית במועד הבחירות בלבד ואם התוצאות לא יהיו לטעם הם יוכלו להחליף את העומדים בראש בבחירות הבאות. מצד שני, לאזרח יש את הזכות והחובה להיוודע לכל נושא שעולה על סדר היום הלאומי שכן ההחלטות שמתקבלות קובעות את גורלו. במדד הדמוקרטיה של שנת 2011 נראה רוב ברור של 63% בציבור שמרגיש כי אינו יכול להשפיע על מדיניות הממשלה כלומר הפוליטיקאים אינם מתחשבים בדעת האזרח ברחוב (הרמן, 2012, עמ' 46). דעת הקהל אינה אחידה ואף מאוד מפוצלת כך שהשפעה שלה על מקבלי ההחלטות יכולה להוריד את ערכם כ"מומחי מדיניות" וגרוע מכך למנוע קבלת החלטה שקולה ומגובשת. דעת הקהל, בדומה לאמצעי התקשורת, נתפסת מן הצד האחד כסוכן ליצירת קונצנזוס ולעיצוב דמותו של הציבור, ומן הצד האחר ככלי להשתתפות דמוקרטית (בלאנדר, 2004, עמ' 10).

ההשתתפות הציבורית בתהליך הפוליטי היא יסוד מוסד בדפוס הדמוקרטי לכל נגזרותיו. היא נתפסת כאמצעי ראשון במעלה ליצירת ההתאמה החיונית בין ההחלטות המדיניות המתקבלות בממשלה לבין צורכי האזרחים, רצונותיהם ודרישותיהם. ההגדרה המקובלת הכללית להשתתפות פוליטית היא – פעולות מכוונות שבאמצעותן משתתפים היחידים בחברה בבחירת השליטים ובכך משפיעים על עיצוב המדיניות הציבורית (הרמן, 2004, עמ' 22). הרמן מגדירה השתתפות פוליטית כהוצאה מן הכוח אל הפועל של האפשרויות לביטוי אזרחי כלומר הניסיון המעשי של האזרחים להשפיע על גיבוש החלטות השלטון וביצוען (שם, עמ' 25). הזכות להשתתפות שווה בתהליכי קבלת ההחלטות פירושה זכותו של כל פרט להשתתף במשחק הפוליטי באופן שמשפיע על האינטרסים ועל הזכויות והחובות שלו ברמה נרחבת – התייחסות לכל היבט במנהל הציבורי ובכל רמות הממשל (נגיד, 2015, עמ' 13-14). אולם, ישנם כמה מחלוקות בעניין יכולות הנגישות הציבורית לתרום להשפעת עיצוב המדיניות בקהילה, זאת אדגים באמצעות מקרי בוחן נקודתיים.

קיימת מחלוקת גדולה בעניין מידת ההשתתפות בפועל של הציבור בתהליך הפוליטי השוטף. כיום בדמוקרטיה המודרנית ההשתתפות הפוליטית מתבצעת באופן ייצוגי כלומר בחירה נציגים נבחרים